

# 'T GENTSCH SPANT DE KRUUNE, HET FENOMEEN VAN FABRIEKSGEN(T)S(CH)

DOOR EDDY LEVIS, VOORZITTER VIAT



**DEZE PUBLIKATIE IS DE NEER-SLAG VAN EEN LEZING OVER HET FABRIEKSGEN(T)S IN HET MUSEUM VOOR INDUSTRIËLE ARCHEOLOGIE EN TEXTIEL TE GENT, NOVEMBER 1993. ZIJ WERD GEHOUDEN DOOR VIAT-VOORZITTER EDDY LEVIS, AUTEUR VAN HET BOEK *KAAK, KAAK, NEN TWIEDEKER! GENTSCHEN WOORDE EN UITDRUKKINGE*, ALS AFSLUITING VAN HET EERSTE WERKINGSJAAR VAN DE VIAT-WANDELINGEN EN -LEZINGEN-REEKS 'ZONDAGEN VAN ONS INDUSTRIËEL VERLEDEN'.**

**D**eze uiteenzetting is in drie grote delen op te splitsen. Vooreerst wordt de evolutie geschetst van de economische ontwikkeling tijdens de vorige eeuw, vooral in de wijken die mede aan de basis lagen van het ontstaan van Fabrieksgen(t)s : te weten de *Brugsepoort*, de *Muide* en het *Rabot*.

Het middendeel licht de relatie toe tussen het Gents dialect en deze fabrieken : de geboorte van het Fabrieksgen(t)s en zijn kenmerken.

Tot slot volgen enkele fragmenten Fabrieksgen(t)s uit de zeldzame literatuur waarin men dit arbeidersdialect heeft vastgelegd (2).

Zoals reeds in de inleiding aangehaald, was de bevolkingstoename in de noordelijke buitenwijken van de stad, Brugsepoort, Muide en Rabot, voornamelijk het gevolg van de inplanting van nieuwe fabriekswijken en het bouwrijp maken van de gronden in de onmiddellijke omgeving daarvan (3). Bij een volkstelling in 1786 op bevel van de Oostenrijkers bleek Gent 48.409 inwoners te tellen. Tien jaar later was dit al naar 54.537 gestegen, mede door de heropleving van de handel. Die aangroei bleef door de industrialisatie in de 19e eeuw onverminderd doorgaan tot de eerste wereldoorlog : in 1890 waren er 153.800 inwoners, en in 1910 reeds 166.450.

In anderhalve eeuw was de bevolking bijna verviervoudigd. In demografisch opzicht vertoont deze periode een opvallende eenheid, wat weer verklaard wordt door de aanhoudende werking van een-

zelfde oorzaak : de ontwikkeling van de nijverheid, voornamelijk dan de textielnijverheid - katoenspinnerij omstreeks 1800, vlasspinnerij na 1837. Dit alles zorgde ervoor dat Gent in de 19e eeuw de vroegst geïndustrialiseerde en grootste industriestad in Vlaanderen werd.

De Gruyter formuleert het in zijn licentiaatsverhandeling over het Gents dialect in 1909 als volgt : *"In de laatste tijd wordt de hele stad onderste-boven gegooid ten gevolge van het uitvoeren van een reeks verfraaiingen : verscheidene wijken in het centrum van de stad werden afgebroken, waardoor hele kolonies werklieden gedwongen werden naar de voorgeborgten te verhuizen. Men laat het bouwen van nieuwe fabrieken in de stad niet meer toe en elke gelegenheid wordt te baat genomen om de oude naar de een of andere uithoek te laten overbrengen. In het noorden brengen de grote havenuitbreidingen van zelf de vestiging mee van een ganse nieuwe werkerswijk. Ten gevolge van het bouwen van het nieuwe station Gent-St.-Pieters - in het zuiden, is 'n hele burgerswijk daar aan 't verrijzen. - Overal wordt de landsman verdrongen, hij en zijn dialect; overal overstroomt de donkere huizenzee de zonnige akkers. Waar licht en lucht een kleurenspeel was, rijzen droef-eentonige rijen werkmanshuizen in eindeloze vervelende straten, schieten torenhoge fabriekspijpen op, die al maar door de lucht vergiftigen met hun dikke, zwarte rookwalmen (...)"* (4).

Laten we van dichtbij de groei van deze nieuwe industriewijken bekijken.

**B**innen het gebied dat he-den als *Brugsepoort*(wijk) wordt omschreven, vinden we in 1796 op de stadsplattegrond Goethals alleen een paar molens, akkers, moerassige gebieden en enkele luthoven van vooraanstaande families. Dit zou echter grondig veranderen door de komst van een aantal fabrieken.

De wijk Brugsepoort strekt zich uit tussen de oostelijk gelegen Brugsevaart, de westelijk en noordelijk gelegen Rooigemlaan en in het zuiden de 'Groene Vallei'. Het ten westen aanpalende *Rooigem* blijkt tot in het derde kwart van vorige eeuw niet meer te zijn geweest dan een gehucht. Na 1880 vergroeide deze zone vrijwel met de van het zuiden en oosten oprukkende Brugsepoortwijk en werd er tegen 1914 volledig door ingepalmd.

Daarop en daarrond ontstonden in de 19e eeuw de belangrijkste fabrieken die een determinerende rol hebben gespeeld bij de ontwikkeling van de wijk. Wanneer we de stadsplattegrond Goethals uit 1796 naast dit van Saurel uit 1841 of 1858 leggen, zien we dat de bebouwing er meer dan verdubbeld is (5).

De voornaamste reden voor deze snelle ontwikkeling was zeker het bouwen van twee reusachtige arbeidsintensieve bedrijven : de metaalconstructiewerkplaats *Phoenix* in 1821, de vlasfabriek *La Lys* in 1838. Dit was het vertrekpunt voor de uitbouw van een arbeiderswijk die het gehele gebied zal blijven kenmerken.

Vanaf 1845 werd het meest oostelijke deel geürbaniseerd links en rechts van de Bevrijdingslaan en de Drongensesteenweg. Als bebouwing ontstond een proletarische woonwijk met doorsnee rijhuizen en talrijke beluiken : tegen het einde van vorige eeuw zo'n tachtigtal, met vaak schilderach-

tige benamingen waaronder de *Koer 99*, het meest beruchte beluik van de wijk, oord van criminelen en tippelaarsters, gelegen tussen de Rooigemlaan, de Brugsesteenweg en de Brugse Vaart. Zelfs politie en rijkswacht ging een blokje om aangezien alle zolders met elkaar in verbinding stonden zodat verdachten vinden een hope-loze zaak was. In 1901 werd dit sterk verkrot beluik gesloopt met als alibi de aanleg van de Rooigemlaan. Verder waren er nog 't *Luizengevecht* op de Groendreef, *De Kirremelkkoer* of Korhoenstraat, de *Koer Portugal* in de Kettingstraat, 't *Papieren Edeldom* in de Hamerstraat, 't *Schief Rotse* in de Meibloemstraat, de *Ruuje Cité* in de Scheringstraat, *De Konijnepijpe* in de Goudensterstraat, en nog vele andere *koerkes* en *puurtses*.

**Vorige pagina:**

**Kaft van de eerste uitgave van Lodewijk De Vriese's *Gentsche spreekwoorden en Spreekwijzen* (1890)**

(verzameling MIAT, Gent)

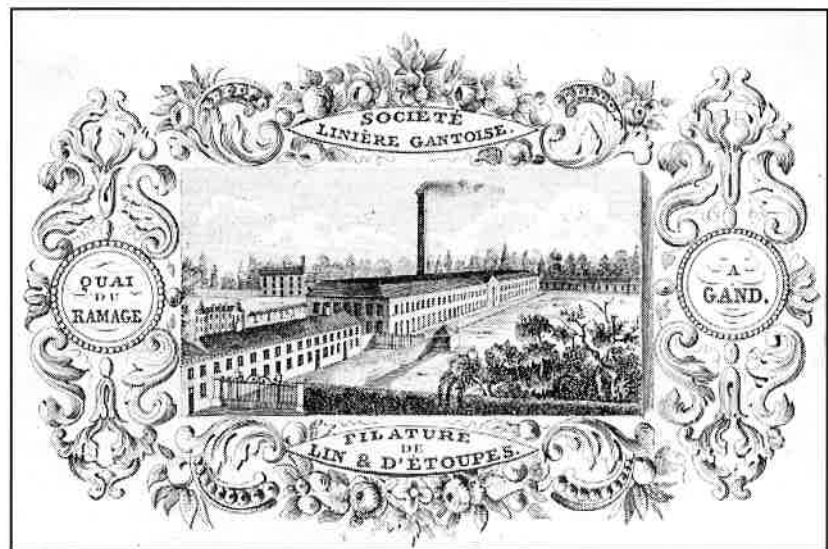
**Rechts**

**De voorstad van de Brugse Poort, detail van het stadsplan van Saurel uit 1849, met de inplantingen van de vlasfabriek *La Lys*, de metaalconstructieateliers *Phoenix* en *Vulcain*, en de katoenfabriek *De Smet***

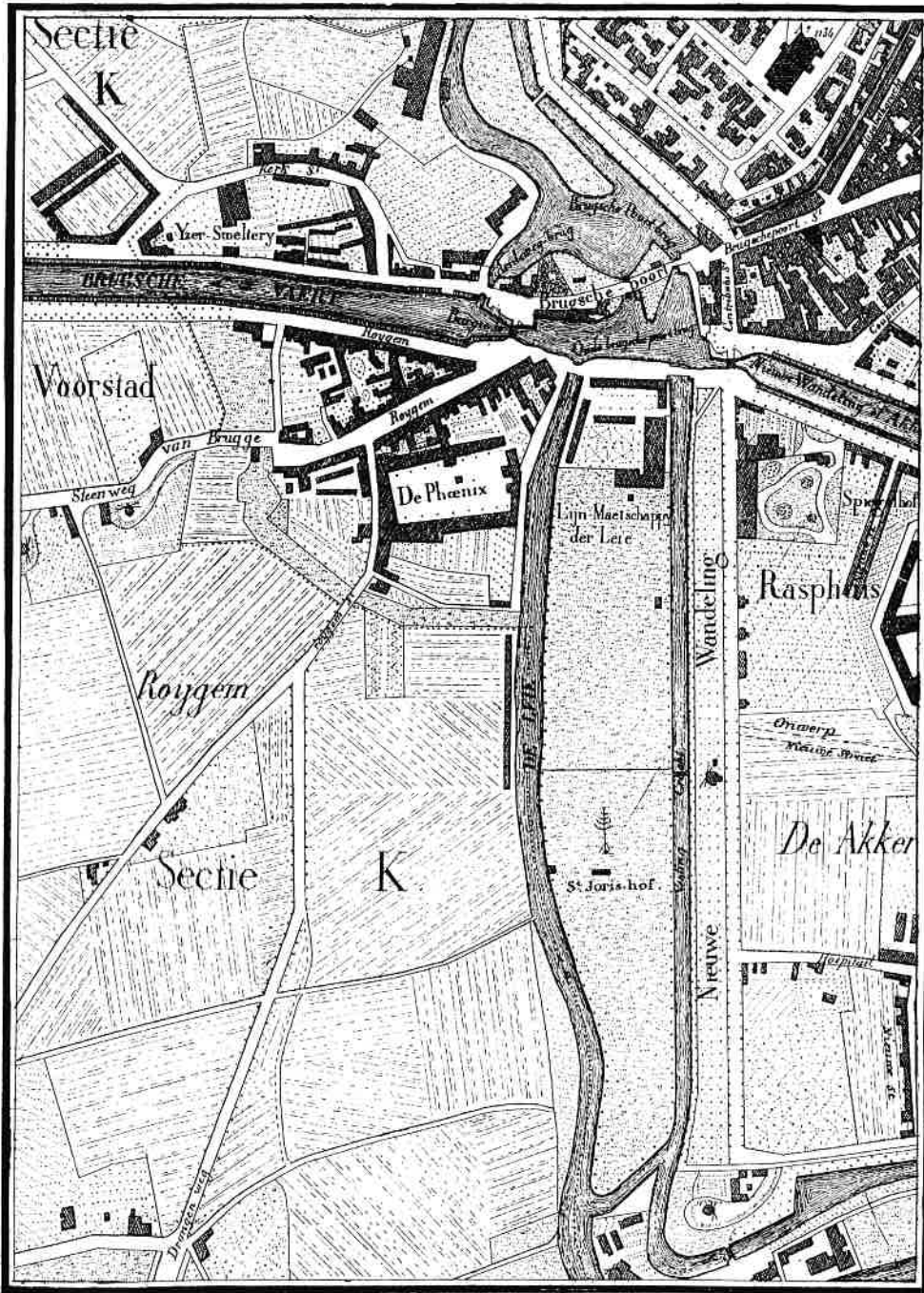
(Stadsarchief Gent)

**Porseleinkaartje, ca 1850, met de voorstelling van één van de grootste Gentse vlasfabrieken, *La Linière Gantoise***

(verzameling auteur)



Zoals we reeds zegden was de invloed van het reuzemetaalconstructiebedrijf *Le Phénix*, vlasspinnerij *La Lys* maar ook de *Kleine Lys*, en de katoenfabriek *Rooigem* van groot belang geweest voor de ontwikkeling van de Brugsepoortwijk.



De *Phoenix* werd in 1821 opgericht en onder impuls en de persoonlijke tussenkomst van koning Willem I uitgebreid in 1825. Het was gespecialiseerd in de bouw van mechanische spinmachines en weefgetouwen, de zgn. *power-looms* die dan ook aan heel wat (Gentse) katoenfabrieken werden geleverd. Reeds in 1835 bezat het bedrijf een eigen gasfabriek voor de verlichting van de werkplaatsen waar eveneens stoommachines en -locomotieven werden gebouwd. Na *Cockerill* te Seraing was de *Phoenix* het tweede grootste bedrijf in zijn soort in de Zuidelijke Nederlanden. Kort na W.O. II staakte het zijn activiteiten.

*La Lys* was de tweede fabriekskoloss aan de rand van de wijk. Deze vlaspinnerij was gevestigd in de reeds bestaande katoendrukkerij van Joos Clemmen langs de Nieuwe Wandeling. De oprichting van *La Lys* valt samen met de grote doorbraak van de mechanische vlasnijverheid te Gent. Het bedrijf werd, net als de *Société Linière Gantoise* (aan de Vogelenzang), in 1838 opgericht. Het kende een enorme uitbreiding van 19.000 spinnen in 1847 naar 50.000 in 1872. In 1913 stelde deze vlasreus reeds 2.000 arbeiders te werk. Intussen bouwde de industrieel Morel-Verbeke aan de overkant de *Kleine Lys* uit.

De invloed van de *Louisiana* in de Gebroeders De Smetstraat was slechts vóór 1860 belangrijk voor de ontwikkeling van de Brugsepoortwijk, maar zou dit des te meer zijn voor het ontstaan van de Rabotwijk na 1875, waarover straks meer. Verder waren er nog de *Filature du Nord*, de *Manilla/Textiles du Canal*, de *Union Linière* en de *Cotonnière des Flandres*, allen langs de Groendreef, *Sugg & C°* (vuurvaste materialen op de Groendreef), de *Filature du Roygem* (ex-UCO-Rooigem), *L'Avenir* in de Wielewaalstraat en de *Société Allumettière Causemille Cie. Roche Marseille* in de Liere-manstraat.

## VOOR- EN ACHTERMUIDE

**D**e tweede arbeiderswijk die we onder de loupe nemen is de *Muide*. Een *muid* was in oorsprong een natuurlijke geul, een soort kreek die de verbinding vormde tussen een inham of buitendijkse gronden, en de zee.

De wijk ontstond in de kern reeds omstreeks 1547, toen Keizer Karel de Sassevaart liet graven. In 1795 maakten de Fransen de Schelde vrij en tijdens het Hollands bewind werd de Sassevaart verbreed en verdiept om in 1827 ingewijd te worden als Neusevaart. Die was nodig voor de bevordering van de Gentse handel en nijverheid, en voor de import van ruw katoen ten behoeve van de grote textielbedrijven.

In 1827-1828 werd het Handelsdok gegraven, in 1880-85 het Houtdok en de Voorhaven en in 1892 kwamen er twee droogdokken. Intussen was in 1872 de nieuwe Ringspoorweg over het kanaal gelegd en ontstond een nieuwe aantrekkingspool voor arbeiders, wat omstreeks 1880 het ontstaan gaf aan de meeste straten links van de Meulestedesteenweg.

Van wezenlijk belang voor de wijk en ook voor de Rabotwijk was het graven van de Nieuwe Vaart in 1863 waarrond tal van nieuwgebouwde en modern uitgeruste textielbedrijven verrezen, als concurrentie voor de oude textielbedrijven in het centrum, dikwijls gehuisvest in oude kloosters en monumenten.

Dit bracht een hele sociale migratie met zich mee. Zo werd de Muide een uitgesproken arbeidersbuurt. Meer dan de helft van de wijkoppervlakte werd ingenomen door industriegebouwen.

De eerste fabrieken en werkhuizen kwamen er tot stand dicht bij de stadskern, vooral rond de toen bijna onteigende en ontmantelde vestingsgordel, de vesten uit de 16e eeuw. Door het graven van hogergenoemde dokken en kanalen zoog deze buurt als het ware de oude fabrieken met hun arbeiders

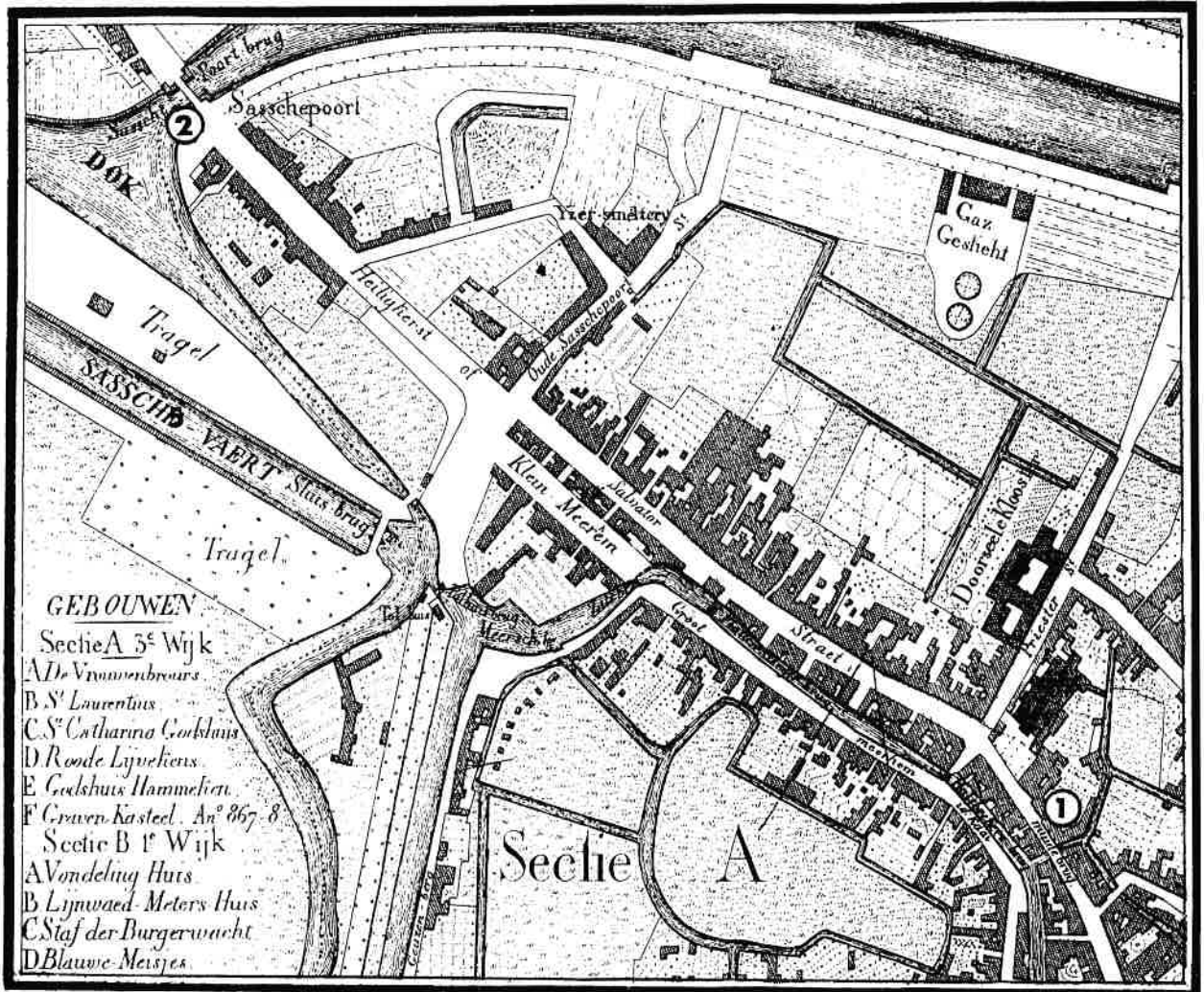
uit het stadscentrum weg. De transportmogelijkheden waren er stukken beter. Kwam daar nog bij dat vanaf 1860 de binnenstad grondig gesaneerd werd door het trekken van grote brede straten dwars door ongezone (t.t.z.. potentieel onrustige) arbeidersbuurtten waardoor ontelbare arbeidersfamilies vooral naar de noordelijke periferie werden verdrongen. Daar werden door speculanten van alle slag grote, vooral sociaal controleerbare wijken aangelegd tussen de grote fabrieken, op zeer goedkope, drassige gronden zonder veel inmenging van de overheid.

De bloei van de nijverheid betekende lang niet voor iedereen een verhoging van de welvaart. Voor heel veel mensen was het een bron van miserie. De plattelandsbevolking kwam massaal naar de steden op zoek naar werk en huisvesting. Terwijl de proleten naar het noorden verdreven werden, of naar de randgemeenten zoals Gentbrugge of Ledeberg, werd de kostbare grond in het stadscentrum door de burgerij aangewend voor luxueuze kleinhandel en toerisme. Fabrikanten en rijke middenstanders herschiepen hun oude eigendommen in kwartierswoningen die ze tegen woekerprijzen verhuurden aan werkmansgezinnen. Op de koeren en hovingen van herenhuizen werden achterstraatjes, cité's of beluiken gebouwd uit slechte, want goedkope materialen. Het waren opbrengsthuizen. Zo kon elke plek fabuleuze winsten opleveren voor de *huizekesmelkers*.

Alleen al op de as Sleepstraat-Muidepoort waren er meer dan honderd beluiken. Zo leefde omstreeks 1880 één kwart van de Gentse bevolking in een zeventienhonderdtal cité's, m.a.w. één derde van de bevolking 'leefde' op 3% van de oppervlakte van de stad.

Wij kennen nog de *Suikerijsteg*, de *Fricandonpuurte*, *Den Bocht van 't Meerhem*, de *Twaalf Apostels* en zoveel andere arbeiderskoerkes.

De Voorstad van de Muide (Voormuide), detail van het plan Saurel uit 1841, tussen de eerste Muidepoort (1) en de (laatste) Sassepoort (2). Bovenaan het Handelsdok, links de Neusevaart (1827) (Stadsarchief Gent)



Deze concentratie had gevolgen op gebied van de gezondheid (cholera, typhus, pokken, tuberculose) en sociaal gedrag (*drop-outs*, vagabondisme, criminaliteit, prostitutie), zodat die allemaal tot ongekende proporties uitgroeiden. Zo ook was er de onmisbare invloed op het Gents dialect. Het zou één van de wijken zijn die in hoofdzaak het ontstaan gaven aan het Fabrieksdialect, waar we het hierna over hebben.

#### DE RABOTWIJK

De derde volksbuurt die we wat nader bekijken is de *Rabotwijk*, een wijk - eigenlijk bijna een eiland - gelegen tussen de Brugsevaart (aan de overzijde van de Brugsepoortwijk), de Nieuwe Vaart, de Nieuwe Lieve (in de volksmond de Veste genoemd), het Rabot en de Begijnhoflaan.



**De (verdwenen) toegang tot de terreinen van het voormalig Rabotstation aan de Gasmeterlaan (cfr. rollende *bareel*)**  
 (foto auteur, Gent 1980)



**Het uitzicht van het Rabot ca. 1860 na het slechten van de stadswallen**  
 (foto SCMS, Gent)

Het oudste gebouw is uiteraard de versterkte waterpoort of Rabot uit 1489. De industrialisatie van de wijk begon in 1802 toen François Lieven De Smet een kleine katoendrukkerij oprichtte langs de kerkweg naar Wondelgem : *'...hors de la Porte de Bruges, près du rempart'*. Félix de Hemptinne richtte tussen 1816 en 1843 drie bedrijfjes op aan de Molenaarsstraat : een spinnerij, een weverij en een katoendrukkerij. Daaruit zou later de *Florida* ontstaan. Jules de Hemptinne stichtte omstreeks 1850 op de Blaisantvest (thans Opgeëistenlaan) een *filature à l'étage*. In de volksmond was de fabriek bekend als *Deejantien* (= de Hemptinne). Men is ze nu gedeeltelijk aan het slopen om ze om te vormen tot sociale woningen.

De reus onder de fabrieken zou echter de vlasmaatschappij *La Linière Gantoise* worden : deze was gelegen aan het einde van de Molenaarsstraat bij de Vogelenzang langs de Nieuwe Lieve. De *Société Linière Gantoise NV* was de eerste mechanische vlasspinnerij van België. Het bedrijf uit 1838 zou vanaf 1870 tot in de 20e eeuw uitgroeien tot een ware textielgigant.

Verder had men er nog het textielbedrijf De Buck-Van der Waerden uit 1827, later overgenomen door Parmentier-Van Hoegaerden, die langsheen de Wiedauwkaai een nieuw bedrijf, de zgn. *Gès* (= gras) *fabriek* zou oprichten, het bedrijf Van Hoecke Lowie, een ververij-blekerij gelegen op één van de oude *fortjes* of bastions van de stadsversterkingen omtrent de vroegere Verbindingsstraat (thans Biervlietstraat) en de *Ateliers du Vulcain* (metaalconstructieatelier tussen Gulden Vliesstraat en Bargiekaai). Het bedrijf Voortman uit 1790 op de Vogelenzang langs de Nieuwe Lieve, ooit de grootste katoenfabriek van Gent, is thans ook afgebroken voor een parking voor het ziekenhuis van de H. Familie.

Zo was in veertig jaar tijd de basis gelegd voor een nieuwe economische bedrijvigheid in de nieuwe wijken van Gent. De aanhoudende invloed van twee generaties grootindustriëlen hadden deze evolutie bewerkt.

Tot 1838 bleef het leven van de nijverheid binnen de toen afgebakende wegen. Doch omstreeks 1860, na het afschaffen van de stadstol, komt de echte 'urbanisatie' van de noordelijke en westelijke stadswijken. Er wordt gekocht, verkaveld en gebouwd dat het een lieve lust is.

De werkgroep Industriële Archeologie van de Rijksuniversiteit Gent (W.I.A.R.U.G.) ging de activiteiten van de toenmalige beroepsbevolking na in o.a. de *Wegwijzer van Gent* en kwam tot de volgende sociale doorlichting :

-als *industriearbeiders* vond men : wevers, meester-gasten, spinners, paswerkers, katoendrukkers, machinisten, ijzerdraaiers, mouleerders, ijzergieters, ijzerdraaiers-gasten, katoenververs, nikkel-eerders, modelmakers, mechaniek-makers, ijzergietersgasten en riemmakers.

-als *half- en ongeschoolde werkrachten* noteerden zij o.a. werkmán, kamslager, lattenkliever, ijzerbewerker, fabriekswerker, vlasbewerker, pakmaker, hekel-aar, houtzager, houtzagersgast, schildersgast, kaarder, bomster, haspelaarster, papierbewerker, blekersgast, katoenmonteerder en katoenaftrekster.

-als *dagloners* zijn er stukwerkers en als *andere arbeiders* maakt men nog melding van voermansgast, dokwerker en zeeman.

Het valt dan nog op dat binnen deze drie groepen de laagste categorieën het sterkst vertegenwoordigd zijn, nl. de half- en ongeschoolden en de dagloners. Er dient hier evenwel opgemerkt te worden dat de groepen geschoolde industriearbeiders zowel als

ongeschoolde arbeiders allen hoofdzakelijk in de textielindustrie tewerkgesteld waren.

Uit de statistieken van Varlez uit 1895 blijkt dat de Rabotwijk voor 74% uit geboren en getogen Gentenaars bestond. Naast Antwerpenaars, Brabanders en Henegouwenars woonden er ook enkele Nederlanders, Fransen, Engelsen, Duitsers en Zwitsers. De Rabotwijk was dus duidelijk het recipiënt voor de uit de binnenstad verdreven, doch autochtone Gentenaars - een gegeven dat van groot belang is voor de ontwikkeling van ons Fabrieksgen(t)s - terwijl hùn plaats in de tussen 1860 en 1900 'gesaneerde' oudere stadswijken door burgerij en middenstand ingenomen werd.

## PLATGEN(T)S OF BURGERGENTS

Voor wat het Gents dialect in het algemeen betreft mogen we aannemen dat nog ongeveer 2/3 van de authentieke Gentenaars in de huiskring bij voorkeur één of andere vorm van Gents dialect praten. Men vindt dit bij alle sociale klassen en onder alle leeftijden terug, maar uiteraard het meest, zelfs voor bijna 100%, bij de oudere arbeidersbevolking.

Eéntalige dialectsprekers zijn vrij zeldzaam geworden. Ongeveer allemaal zijn ze in staat om zich - indien nodig - ook in een soort 'Nederlands', weliswaar met een accent, uit te drukken, dat meestal een zware Gentse ondergrond ver-raadt.

Je kent ze, uitspraken zoals *'Mij voader hee zuust vesse kijsses angedoan om mee zijn lizze in zijne lochtinck in de morre te goan wirke'*.

Steeds meer dialectspreekende Gentenaars hebben echter weinig of geen moeite om op een A.N.-'variëteit' over te schakelen. Dat heeft natuurlijk in de eerste plaats met de schaalvergroting van het dagelijks leven te maken



waardoor steeds meer situaties een vormelijker taalgebruik vereisen.

Over het algemeen genomen stellen we een inkrimping van het domein van het dialect vast en dit geldt evenzeer voor het Gents. Zoals al gezegd werd, blijft dit dialect voor het merendeel van de Gentenaars de taal van de huis- en onmiddellijke vriendenkring, maar naarmate de situatie formeler wordt, schakelt men ook meer over naar een soort 'Nederlands' of op een tussentaaltje dat allerlei graden van dialecticiteit vertoont. Vooral bij de oudere Gentenaars die het vaak met een kortere schoolopleiding moesten stellen en na hun plechtige com-

munie naar de fabriek gestuurd werden, duidt die tussentaal door-gaans op de grens van hun reële A.N.-kennis. Bij heel wat jongeren en personen van middelbare leeftijd daarentegen is die tussentaal meer een symptoom van een zekere onwil om zich helemaal naar het on-Vlaamse 'stijfdeftige' A.N. te richten.

Het ligt voor de hand dat het insluipen van A.N.-elementen de homogeniteit van 'het' Gents niet ten goede komt maar het zou een fictie zijn te denken dat 'het' Gents ooit homogeen geweest is. In alle berichten en studies over het Gents vanaf *Winkler* in 1874 via *Bouchery* in 1905 en *De Gruyter*

in 1909 tot *Lievevrouw Coopman* in 1950 wordt expliciet op het bestaan van variëteiten binnen 'het' Gents gewezen. Die worden telkens weer in verband gebracht met de sociaal-economische status en de woonwijk van de spreker (6).

Het zal wel duidelijk zijn dat er in het miljoenenkwartier niet veel plat Gents te horen is, gewoon omdat er geen arbeiders wonen, maar desondanks is het Burgerlijk Gents even authentiek als het platste Fabrieksgen(t)s.

Nu is ons uit het voorgaande al bekend dat die lokale variëteiten zeker tot voor kort in relatie stonden met de sociaal-economische factoren, zodat we in het alge-



meen mogen stellen dat de verschillen binnen 'het' Gents fundamenteel als *sociolecten* op te vatten zijn. Nu mogen we ons die sociolecten weer niet als mooi van elkaar gescheiden hokjes voorstellen.

Volkscundige betweters trekken graag dialectgrenzen door de stad. Het is echter een fabeltje dat elke wijk zijn Gents bezit en deze stelling is ook prof. Taeldeman toegedaan (7).

We krijgen hier ook te maken met een fenomeen dat zich tussen twee uitersten beweegt die geëtiketteerd worden als 'Platgents' en 'Burgergents'. In grote trekken slaan die op het sociolect van respectievelijk de laagste en hoog-

ste sociale klassen die Gents spreken.

Dit kan het best toegelicht worden aan de hand van volgende stelling in 1980 geformuleerd door Hudson : *"Als er talen bestaan moeten ze van elkaar te onderscheiden zijn. Voor het Duits en het Chinees bv. lijkt het nogal voor de hand te liggen dat ze dat zijn. Maar is dat ook zo voor het Amerikaans en het Engels? Wat nu? zult u zeggen. Het Amerikaans is toch geen taal, maar (een soort) Engels... Dat is de kern van het probleem. Zijn verschillen in taalgebruik überhaupt voldoende om van verschillen in taal te spreken? Maar zijn er dan uiteindelijk niet zoveel talen als er sprekers zijn?"*

*Of onderscheiden we pas talen als er voldoende verschillen zijn. En hoeveel en/of welke verschillen moeten we dan aantreffen? Om een lang verhaal kort te maken : op taalkundige gronden zijn deze vragen niet te beantwoorden. Het is immers onmogelijk gebleken om objectieve linguïstische criteria te formuleren om uit te maken wat een taal is en wat variëteiten of dialecten of stijlen (sociodialecten) van een taal zijn"*

Of nog, door volgend citaat van A.L. Sniijders : *"Wie een probleem maakt van het Engels in Amerika, Nieuw Zeeland, Australië of Zuid-Afrika, van het Frans in België,*



**Panoramisch gezicht op de laatste typische Gentse volksbuurt in de oude binnenstad, de Groene Briel, waar onverstoord 'op zijn nieuwbrugs' werd gesproken tot de slooping in de jaren 1950. Hier gezien noordwaarts vanop de (eveneens verdwenen) brouwerij Ultra.**

**Links op de achtergrond de gebouwen van de vlasspinnerij *La Linière Gantoise*, en rechts achteraan het voormalige Karthuizerklooster waar tot ca. 1820 de eerste Gentse katoenspinnerij van **Lieven Bauwens** was gevestigd**

(foto's MIAT, Gent)

Canada of Zwitserland, van het Duits in België, Oostenrijk of Zwitserland of van het Nederlands in Suriname of België kan dus niet bij de taalkunde terecht voor een oplossing. Wie geen eenheid wil zien kan dus niet op linguïstische gronden terecht gewezen worden. Wie geen verdeeldheid wil erkennen heeft andere argumenten nodig dan taalkundige.

Een mooi voorbeeld in dit verband is de situatie van de Membe en de Kambali, twee naast elkaar levende stammen in Nigeria. De Membe zeggen dat ze dezelfde taal spreken als de Kambali, omdat ze hen **'zeer goed kunnen verstaan, op een enkel woord na'**. De Kambali zeggen **'dat dat wel zo kan zijn, maar dat zij de Membe absoluut niet kunnen verstaan, afgezien van een enkel woord nu en dan'**. Er is geen reden om aan te nemen dat de Kambali liegen. Een duidelijk verschil tussen beide stammen zit in hun economische positie: de Kambali zijn rijk, de Membe zijn arm (8).

Taalkundige elementen bepalen niet het bestaan van twee talen waar men er slechts één, of het bestaan van één taal waar men er twee wil horen.

De analogie met Burgergents en Platgen(t)s is duidelijk.

Voor de leek ligt het samenkoppelen van Platgen(t)s met Echtgen(t)s voor de hand, maar dat is natuurlijk relatief, tenzij hij ermee bedoelt dat de afstand tussen het Platgen(t)s en het 'beschaafd' A.N. merkbaar groter is dan die tussen het Burger-gents en Platgen(t)s en het A.N. en dan heeft hij nog gelijk ook. De verschillen tussen het Burgergents en Platgen(t)s hebben vooral iets te maken met het verschil in woordenschat en uitspraak. Voor wat de woordenschat betreft kunnen we in het algemeen stellen dat er in het Burgergents veel meer 'franse' en A.N.-woorden voorkomen, wat ons in het licht van wat vooraf ging wel niet zal verwonderen, alhoewel ook Fabrieksgen(t)s (het dialect

gesproken binnen de bedrijven) wemelt van franse technische termen (9).

Als men nu de vraag stelt waar in Gent nog het échte Gents gesproken wordt dat het best bewaard gebleven is en waar de afstand tot de standaardtaal (het A.N.) nog het grootst is dan moeten we ons naar de arbeiderswijken begeven waar de Gentse arbeidersbevolking nog min of meer geconcentreerd is blijven wonen, tzt. onze reeds genoemde 'Brugsepuurte', de 'Muije', 't Rabot' en nu in zekere zin ook 'Nieuw Gent' (10). Bij die mensen valt nog 'een moendse Gèns te roape'.

Nog een opvallend kenmerk van het Platgen(t)s is z'n rauwe felheid, die vooral tot uiting komt in het enorm aantal scheldwoorden en ook in de vele 'platte' uitdrukkingen. Zó talrijk en zó fel vinden we die niet in een gemiddeld plattelandsdialect. Hierbij mogen we niet uit het oog verliezen dat Gent op de eerste plaats een vurige arbeidersstad is en in zo'n milieu worden de dingen weliswaar niet kwaadwilliger, maar toch wel wat directer, ongezofter en plastischer gezegd. Op het platteland zullen de mensen 'meer op hun woorden letten'. Er is meer sociale controle. Het is natuurlijk altijd gevaarlijk op dit vlak te gaan veralgemenen, maar het Gents dialect heeft een ongeëvenaarde rauwe kleur, die het minder aan zijn klanken dan aan zijn woordkeus ontleent. Sommigen zullen het Gents daarom geen elegant dialect noemen, maar die ietwat ruwe directheid heeft toch ook haar charme.

De meest extreme vorm van Platgen(t)s is wel het Fabrieksgen(t)s geweest. Laat ons duidelijk zijn: dit heeft niet te maken met 'fabriekstermen', tzt. woorden die uitsluitend behoren tot de technische taalkring van de fabriek en enkel slaan op machines, onderdelen ervan, gebruiksvoorwerpen, technieken, grondstoffen of handelingen waarmee de werkmans geconfronteerd werd.

We hebben het over een soort Platgen(t)s dat zich in de vorige eeuw ontwikkelde tot een heel merkwaardig sociolect.

## STRUCTUUR PLATGEN(T)S

**L**aat ons eerst eens de voor naamste kenmerken van het Platgen(t)s op een rijtje stellen. Het eerste fenomeen is de duur van de klinkers. Een Gentenaar spreekt zijn klinkers sowieso reeds veel langer uit. Normaal duurt de korte klinker zoals de 'a' in 'dak' 1/10 van een seconde, een lange 'AA' ongeveer 2/10 van een seconde. In het Gents dialect duren die klinkers véél langer en het opmerkelijke is dat hoe platter 'Gen(t)s' men praat, des te langer de klinkers gaan duren. Zo gaat men van het Burgergents 'schune, grute bume' naar het Platgen(t)s 'schùune, grùute bùume'. Dit gaat in het Fabrieksgen(t)s zelfs extreme vormen aannemen.

Een tweede kenmerk van 'Platgen(t)s is de holle eind -el; Appel, marbel (=knikker), lepel, zemel en kemel worden er als appol, moarbol, leipol, zimol en keimol uitgesproken.

De ng-uitspraak is ook een verschilpunt. Een Platgen(t)s sprekend Gentenaar zal *zijnge* (=zingen) en *brijnge* (=brengen) uitspreken als *zijnche* en *brijnche*. Nog iets dergelijks is de uitgang -sch van de oude spelling. De platte Gentenaar zal die nog voluit articuleren in woorden als de *Roste wascher*, *mijnsche* (=mensen), *kuische* (=kuisen), *wasche* (=wassen), *Vlieschhuisbrugge* (=Vleeshuisbrug) enz... Een Burgergents exemplaar zal het hebben over *mijnse*, *kuisse*, *wasse*.

Door de lage scholingsgraad heeft men ook vaak de verkeerde uitspraak van moeilijke woorden zoals *centifikoat* voor certificaat, *mogré* voor malgré, *pierlaflette* voor pirouette, *spicholoog* voor psycholoog, *Arlekijnstroate* voor Charles-Quint (Keizer Karel) straat

of *Skandaliszee* voor Champs Elysées (Elyzeese Velden)...

Vaak worden de *-r* uit een woord door *-l* vervangen.

In plaats van *Nederkijter*, *directeuren* *Corianderstroate* krijgt men *Neelkijter* (= straatnaam *Nederkouter*), *dilacteur* en *Colianderstroate* te horen.



**Wasdag in 't Luizegevecht (Kortrijksepoortstraat), één der typische Gentse citées uit de vorige eeuw. Hier viel bij de bewoners nog een moendse Gèns te roape...**

(foto MIAT, Gent)

Het meest merkwaardige verschijnsel, dat nu nagenoeg helemaal verdwenen is, is de verwisseling van de korte -u voor -i. In de jaren 1300 vind men in de Gentse stadsrekeningen reeds *brigghe* voor brug en Marcus Van Vaernewyck schrijft in 1565 nog *stick* voor stuk.

Hij die zo'n 150 jaar terug de korte u door de korte i verving, verried toen reeds zijn afkomst. Men zei toen "*t Es ne platte Gentenîrre, want aa (=hij) spreekt mee een îtse*" of "*(H)ij es van over de Niebrugge*" (11).

Winkler schrijft in 1874: "*Deze wijk wordt hoofdzakelijk door*

mensen uit den kleinen burgers-  
tand, door werklieden, en vooral  
door fabrieksarbeiders bewoond.  
Het zogenaamde nieuwbrugsch  
wordt ruwer en platter uitgespro-  
ken dan het gewone Gentsch; 't  
wordt vooral ook veel slepender  
uitgebracht, zeer lijmerig, zoals  
men in Vlaanderen deze wijze van  
spreken noemt. Het hoofdken-  
merk van het nieuwbrugsch is de  
verandering van de onvolkomen  
'u' in de onvolkomen 'î', maar deze  
î wordt op algemeen vlaamsche,  
maar vooral op gentsche en nieuw-  
brugsche wijze zeer gerekt uitgespro-  
ken, zoo dat ze eigenlijk al  
een volkomene î is geworden. Zoo  
zei men **brigge** voor brug, **miitse**  
voor muts, **kiirf** voor korf, **iiwe**  
voor uwe, een **migge** voor mug  
en **opville** voor opvullen.

Wat men tegenwoordig nieuw-  
brugs noemt is eigenlijk de alge-  
mene oude gentsche tongval.  
Vóór een halve eeuw (ca. 1824 :  
1e kwart vorige eeuw) sprak nog  
een groot deel van de kleine bur-  
gerijte Gent 'op z'n nieuwbrugsch',  
ofschoon dan ook niet zo ruw en  
plat als de hedendaagse echte  
Nieuwe-Bruggelingen doen".

Uit dit platste Gents zou uiteinde-  
lijk het Fabrieksgen(t)s ontstaan.

Door de invoering van de *Mules*  
(katoenspinmachines) zoals wijer  
in het museum één bezitten,  
stootte de mechanisatie van de  
textielindustrie definitief door. De  
door Lieven Bauwens, *den gruu-  
sten dief van Gent*, gesmokkelde  
*Mule Jenny*, werd tientallen keren  
gekopieerd en door ingehuurde  
Engelse textielarbeiders voor hun  
Gentse collega's gemonteerd en  
gedemonstreerd.

In 1800 richtte Lieven Bauwens in  
het voormalige Karthuizerkloos-  
ter aan de Groenen Briel de eer-  
ste automatische spinnerij op waar  
hij (naar eigen zeggen) zo maar  
eventjes 2.000 man werk ver-  
schafte.

De invloed van de taal van deze  
fabrieksarbeiders op hun omge-  
ving en hun nakomelingen mag  
dus zeker niet onderschat wor-  
den. De eerste spin- en weefme-

chanieken die per vele tientallen  
per verdieping waren opgesteld,  
maakten zo'n oorverdovend la-  
waai dat men mekaar bijna niet  
kon verstaan. De fabriekswerkers  
waren genoodzaakt tegen mekaar  
te gaan schreeuwen, sterker te  
gaan articuleren, harder aan te  
blazen *mee ne langeren oasem*  
(=adem), daardoor de mond wij-  
der open te doen dan normaal,  
zodat de korte klanken langer  
werden gerekt. Door deze manier  
van praten bekwam men de zo  
karakteristieke zangerige en sle-  
pende toon, een eerste kenmerk  
van het Fabrieksgen(t)s.

De Gruyter stelt dat : "alle Vlamin-  
gen, ook de burgers, doorgaans  
al luid spreken, althans veel luider  
dan de Hollanders. De platte  
Gentenaars nu, drijven deze ei-  
genaardigheid tot het uiterste. Het  
kost volstrekt geen moeite een  
gesprek tussen twee Gentse  
fabriekswerkers te volgen van de  
overzijde van de straat. Door het  
feit dat zij hunne klanken met zo'n  
ongehoorde intensiteit uitschreeu-  
wen, zijn ze geneigd alle klinkers  
te rekken. Hierdoor krijgen de  
overgangsklanken dikwijls 'n be-  
trekkelijk veel te grote waarde,  
zodat voortdurend diphtongen



(tweeklanken) en zelfs drieklanken ontstaan, waar zij in het Burger-gents niet voorkomen. Dit overtollige diphtongeren is de meest karakteristieke eigenschap van het platte Gents”.

En hij gaat verder : “Eigenaar-dig is dat in beide dialecten de vrouwen de uiterste partij vertegenwoordigen. In de volks-klasse spreken zij luider, breder, slepender dan de mannen, in de gegoede klasse spreken zij deftiger dan de heren, misschien zelfs enigszins geaffecteerd, zodat het niet al te gewaagd is te spreken van een

mannelijk en een vrouwelijk **Platgents** en een mannelijk en een vrouwelijk **Burgergents** (...) Zo komt de (R) betrekkelijk dik-wijls voor bij hen, terwijl ze nog uiterst zeldzaam is bij de mannen. De S (langgerekte s) neemt bij haar veel meer en veel regelmatig de plaats van de -(s) in dan bij de laatsten (...) Dit blijkt uit zinnnetjes als ‘BeuntSes MarietSe! O, gij vuile SlonSe, ge trekt heel mijne rok uit de fronSe’ waarmee men de taal van de juffertjes wil parodiëren”.

Een tweede kenmerk van het Fabrieksgen(t)s is de verscherping van de zachte medeklinkers -g, -v en -z tot -ch, -f en -s, juist door dit krachtiger te articuleren.

Men zei “Eu foete *sijn* firme fuil, se *sijn* siekelijnche nat / Mijne floerchoa nie siendelijksijn / chaa sieferirre, pakt e fotte / che saa suu sat of ne switser seeker? / Eu huufd sit fol soachelijnche / Choade chaa ne kier noar chinter choan? / Hijjee chefochte / Geej mijjekier fijftie fran! / Me sille sien / Melksokla mee notses...”

Lodewijk Lievevrouw-Coopman



Het ‘platte’ Gents werd door talrijke volkstypes levendig gehouden, zowel door bekende figuren zoals bleker E. De Vriendt (1875-1955), de Roste Wasscher (met kreet : ‘Vive la liberté, wie mij geeft es mijne vriend’) als door minder bekend gebleven ambulante handelaars, o.a. in wit zand (moet der nog zand zijn...)

(fotot’s MIAT, Gent)

schrijft: "In 1830-40 was het fabrieksgents in volle bloei; maar door het invoeren van nieuwe en verbeterde mekaniëken, bijna geruisloos, en dank zij het onderwijs en de talrijke Zondag- en avondscholen, speciaal ingericht ten behoeve van de fabriekswerkers, zo mannen als vrouwen, begon het fabrieksgents omstreeks 1860 zeer te slinken, zodat rond 1880 de zachte componanten weer te voorschijn kwamen.

Nochtans horen wij nog alle dagen, zowel in het gewoon als in het platgents, veel Gentenaars de voormelde zachte consonanten aan het hoofd staan van een woord

waarmee een zin begint; zelfs in alleenstaande woorden : **Chade** jij mee? Waar staat uw broere? **Chintere!** Roep eens uw vader. **Fadere!** Hoe laat is 't? **Fiere!** **Fijve!** Gaat ge nu toch verhuizen? **Sekers.** Welk is het nummer van uw huis? **Sevene!**

Over de verdwijning van het platgents en het fabrieksgents kan men al of niet treuren; maar het staat vast dat met deze verdwijning resem van woorden en uitdrukkingen zullen te loorgaan, of die in beschaafden vorm weergegeven, alle kleur, kracht, pittigheid en schilderachtigheid verliezen : vier hoedanigheden die juist het kenmerk zijn van de ware volksgeest.

Men verwijt de oude Gentenaars dat het hun mangelde aan kiesheid en goede smaak. Daarop antwoorden wij, dat zij de tale spraken van hunne tijd, en dat de zogenaamde onkiese termen niet altijd de betekenis en het gewicht hebben, dat men er heden wil aan hechten.

Door de vroeger taal van het volk niet te hebben begrepen, door onzinnige jachtmakerij op zekere woorden en gezegden, onder voorwendsel dat zij strijdig waren tegen de deftigheid en de kiesheid, heeft men tal van juiste en gepaste uitdrukkingen onder de minachting van een groot deel der bevolking begraven".

Uitgegeven ten voordeele van het «Werk der Weduwen»

# GENTSCHÉ WOORDEN EN ZEGSWIJZEN

VERZAMELD DOOR

Juliaan DE LANDTSHEER

PRIJS FR. 0.50.



GENT

DRUKKERIJ FR. WAEM-LIENDERS, VLAANDERENSTRAAT, 32.

# GÈNSCHE PRÂOT

ANECDOTEN IN DE GENTSCHÉ VOLKSTAAL

DOOR JAN CLEPPE

MET EEN WOORD VOORAF  
DOOR PROF. J. VERCOULLIE



1933

«DE SIKKEL», KRUISHOFSTRAAT 223, ANTWERPEN

In de voorbije eeuw verschenen talrijke publicaties die het uitstervend Gents dialect voor het nageslacht poogden veilig te stellen. Hier o.a. *Gentsche woorden en Zegswijzen* van Juliaan De Landtsheer (een eerste aanzet van een Gents woordenboek, 1892), en *Gènsche Proât*, door ene Jan Cleppe (1933)

(verzameling MIAT, Gent)

**O**m na de theorie ook eens de praktijk van het Fabrieksgen(t)s te illustreren, volgen hierna enkele zeldzame fragmenten in het Gents dialect van de vorige eeuw.

Een eerste stukje komt uit 'Jellen en Mietje' door Karel Broeckaert uit 1811. Er is eigenlijk een heel verhaal aan verbonden. Het boek werd ingevolge de toen geldende decreten op de drukpers in handschrift afgegeven op het secretariaat van de *Préfecture du Département de l'Escaut* en vandaar naar Parijs verzonden om de toelating tot publikatie te krijgen. Het manuscript slingerde daar een jaar rond omdat niemand van de Franse sensoren de taal van Jellen en Marietje verstond. De dialogen waren namelijk in het Gents geschreven! De boekkeurders stuurden pas in 1813 het hele zaakje terug naar de prefect te Gent met de opdracht het aan Karel Broeckaert terug te bezorgen met het verzoek het helemaal in het Frans te vertalen. Een groot deel van het origineel manuscript keerde niet naar Gent terug en schijnt verloren gegaan te zijn in de papieren mallemlen van de *Secrétariat* te Parijs.

Gelukkig voor ons heeft hij dit niet gedaan en was het eerst in 1815, na de nederlaag van Napoleon dat de vrijage van Jellen en Mietje in 'Den nieuwen dobbelen schappers-Almanak' te Gent gedrukt werd. In 1837 volgde een bijgewerkte druk en in 1932 gaf 'De Sikkel' het werkje voor de laatste keer uit. Het geeft ons een beeld van het Platgen(t)s uit de beginperiode van het ontstaan van het Fabrieksgen(t)s.

Hier volgt de dialoog tussen Baerbera, de moeder van Jellen en moeder Anne-Mie, de moeder van Mietje.

'De café-visiet' (1811):

- "Verwachte gy nog iemand?... 't es da'k de café van over een half ure rieke, en da gy niet en zal beteren mê daer te blyven staen, es ook waer".

= "Zou 'k wel" antwoordde moeitje, en nu werd de zoo lang verwachten café met zeker decorum, waer aen moeder Anne-Mie niet gewend was, opgediend in eene kopere kan met drie kraentjes.

- "G'hêt complementen gemaekt, Baerbera!"

= "T'en es toens nog maer gelyk het zyn moet, moeder Anne-Mie..."

- "Het es toch een aerdige zaeke" hernam deze laetste, ziende twee dezer kraentjes te gelyk loopen, "'k en kan mynen café nie' missen : ik loope gelyk verloren, âs ik hem geen twee keeren daegs en drynke"

= "Ik wel" zei de tante, "ik kan alles doen en laeten, en daer passeert al menige weke, âs er niemand en komt, da'k op geen en café en peynze, al es't da 'k hem zelve verkoope"

- "Hoe es 't meugelyk, gebuer-vrouw! da 'k 'nen dag zonder mynen café moest zyn, ik verging van d'hoofdpyne en van de stekingen aen myn maeg"

= "Al grillen in myn land, al grillen, wat deên de menschen in den auwen tyd?... 'K en my laeten gezeggen da-ze noch thé noch café en dronken, en da-ze gezonder waeren âs tegenwoordig. Ik ete kik 's morgens 'nen boteram me'ne kauwen-waerm-appel van daegs te veuren; âs ik durst hê, dan drynk ik een teuge waeter, en 'k en hêk ik, van myn leven, God zy gedankt in der eeuwigheyd! noch hoofdpyne, noch maegpyne gevoeld"

- "En âs-ge ziek zyt?"

= "Dan drink ik théblommekens (âs g'het weten wilt) die ik in den zomer, al g'heel vroeg zelve gae plukken, wa' calisse-waeter, wa' scheewey of âzoo wa' van 't een en van 't ander, en ik bevind er my g'heel wel meê"

- "Azoo es't gemakkelyk ryke worden"

= "Oh! oh! 't es eer gespaerd âs gewonnen :

twee half oncen café daegs, es een schoone rente op een jaer, en terweelent da' me aen de café-taefel zit, en wordt er nie' gebreyd, noch genaeyd, maar wel gecommeerd. Ik wil daer deure zeggen, Anne-Mie, dat er aen de café-

taefel menig mensch van zyn pluymen laet : de beste vrienden zelve en gaen daer nie' vry"

- "Nu, elk es meester, ik doe der 'myne veuren af; daer veuren werke'we wy. Al da'ge spaert uyt den mond, es veur de katte of veur den hond, en eens weelde, by my, en es nie' altyd aermoê. Zoo eene aerme vrouwe, die van den morgend tot den aevond heur vente moet oppassen, moeten gebrek leyên en krebbyten, terweelent het zwyn van heuren man alles in 't genuyver en bier versuypt?..."

= "As twee peerden gelyk trekken dan gaet den waegen gauwe voorts, en vliegt ook ligt om verre. Mynene tweeden man, God wilt zyn ziele! was klokluyer van zyn ambacht, daer een stuyverke meê te winnen was; ik haê een wynkelken van café, kleyn-bier, kloeffers, sulferpriemen, spellen, rykoorden, hinnekens, bessems, zand, werk en suykerspekken; en haed hy willen oppassen, wy waeren de rykste menschen van ons gebuerte geworden; het wilde g'er al zyn, want al es't da'k het zelve zegge, daer en es niemand, die de suykerspekken zoo goed kan maeken âs ekik : 'k hê da' geleerd van een hollands waefelwyf, en van 't andere eynde van de stad kwaemen-ze geloopt naer mynen wynkel om suykerspekken; maer wat hielp het? hy haed het groot gebrek van het meestendeel der klokluyers: alles moest deur de kele, en dikwils nog een groot deel van myn winste daer by, want hij bestool my van achter en van veuren, âs hy maer en kost; en, wa' wilde gy daer aen doen? daer men meê ingescheept es, moe-me meê vaeren : dat es my zeggen, en schende gy uywen neuse, ge schent uy aenzigte... As hy bedronken was, en hy was 't bykans altyd, was hy uyt-nemende lastig, en wilde op alles wat hy zey gelyk hên; zo da'k ten langen laesten, om alle krakeel te vluchten, jae zey op al dat hy vertelde, en dat en kost noch niet helpen. Eens dat hy, naer geweunte, bezig was met dweersdryven, en da'k al wederom op alles jae antwoordde, met uywen vervloek-



ten jae, riep hy in colère, ik geloove da'k uy vroeg, wil ik my gaen verhangen, da' g'ook jae zoud zeggen? Oh jae ik, Melchior, âs 't uy âzoo belieft, zey ik zonder op-letten en in myn onnoozelheyd, maer 'k hê ook geweten waer veure..."

Hier toonde de goede sloor de plaets alwaer hare twee voorste tanden hadden gestaen, die zy dooreenen ongelukkigigen slag was kwyt geraekt, en schende gy uywen neuse, ge schendt uyw aenzigte, voege zy nu voor de tweede mael daer by, als willende hieredoor te kennen geven, dat het beter was van die dingen te zwygen en de fouten der mans te dekken, dan er straetmaeren van te maken, hetgeen, gelyk men ziet, moeder Anne-Mie verre was van te doen.

- 'Onnoozele vrouwe" (zei deze) "wy vensteriggen leven anders dan ons mans : de mynen zou wel mogen spreken, of hy kreeg achtereens 'nen kloef of 'nen vierpot naer zynen kop; 't zou nog lange duren!... zou g'het nog lange duren!..."

= "Da geloof ik, gebuervrouwe, maer zie 'k ben âzoo nie' opgebracht..."

- "Azoo nie' opgebracht! Z'en es zy âzoo nie' opgebracht! Wel zoude gy nie' zeggen dan, da' me slecht volk zyn, en vuyligheyd van de straete!... Geloov' my dat Anne-Merie Butjens Van Uckelram (al maek'-ze al die peretten niet) zoo goed opgebracht es, âs Baerbera Sarvala of Pier-lala (wa' weet ekik), en da' ze misschiens heuren neuze mag steken, daer ge gy en g'heel uyw familde, nog niet en meugt rieken, al meende gy misschiens 't contrarie".

Een tweede tekst is er één uit het overzichtswerk van Johan Winkler.

Winkler had het lumineus idee de bijbelse parabel van de verloren zoon in nagenoeg alle representatieve dialecten van Nederland en Vlaanderen te transponeren en bijna fonetisch neer te schrijven in genummerde zinnen.

Winkler was naast arts, ook taal-kundige en een hartstochtelijk

voorvechter van de Friese taal. In 1884 schreef hij het 'Nederduits en Fries Dialecticon' in twee delen. Hieruit halen we :

**'De gelijkenis van den verlorenen zoon in den tongval van de werklieden in de wijk der nieuwe-brug te Gent (12)'**

11. Ne voader oa twee zeuns.

12. In de jongste zei tege zai voadere : voadere! gee' mai mai poart da' mai toekomt van de deeliinge. En de voader gâf et êm.

13. leënige doage noardien nâm ai âl zain dainge, in ai gaing in en vrên land, in doar vertieërdege ai 't âl.

14. In oas 't ôp wâs, in dat ai van gieën ijt mieër paille wîst te moake, veruurdeg' ai em an nen boer om virkes te wachte.

15. Moar doar kwâm ongelûkkig nôg nen ongersnued in 't land, in gieël dikkels en kreeg ai gieën ete.

16. In tons wainstege ai wêl van zainen baaik te keune vulle meet den draf van de virkes, moar ai kreeg 't nie.

17. In oas ai zue verre gekome was, begoost ai in zain aige te zegge : mai voader ee zue veel knêchte, in de dieë eten in overloed, en 'k stirfiervan ongere.

18. 'K zal noar main aais were goan, in 'k zal tege mai voader zegge : voadere! 'k ê misdoan tege den emele in tege e!

19. 'K en ben nie mieër wird van nôg iwwe zeune te ieëten.

20. 21. En oas ai da' gepainsd oa, rechtege ai êm ôp, in ai trook noar aais. Van zue gewwe da' zai voadere êm in de vërte zâg kome, liep er ai noar toe; ai kûseg' êm in ai schrieemdege van blai-schâp.

22. In de voadere zei tege zain knêchte : oast uldere! luept ôm zain bêste klieëre in doe êm en nieuw poar schoenen an, in stekt êm ne raink ôp zaine vinger.

23. Nem 't vêtste kâlf en doe 't dued,

24. want maine zeune wâs gestôrve in ai es were levet ge-worde. In noar dat 't kâlf gedued

in grieë gemoakt wâs, begooste ze kirremêsse t' êwwe.

25. In oas den êwste zeune noar ais kwa, uerdege ai van vërre 't meziik in 't lawait.

26. In ai vrieg an ieëne van de knêchte, woarom dat die fieëste wâs.

27. In den diene zei : e broere es were kome, in e voadere ee ons 't vêtste kâlf doen sloan.

28. In oas den êwste dad uerdege, kwamt ai binne,

29. 30. in ai zei mee e vies gezichte tege zai voader : de schôrt van main broere es were kome, 't spel es 't 'r boven ôp! Veur êm wordt er âlles gedoan, in ik, die e gieël mai leve goe gediend ee, 'k en ê nôg van e gieën einkel bôkske gekrege om mai mee main kameroate uek ne kieër 't amezeere.

31. Moar de voader zei : kind! al wad-'k bezit, es 't iwwe!

32. Moar moakt uek ple-zier, want e broere wâs dued, in ai es were levet gewôrde.

## MEE DEN TRAM!

Een derde fragment komt uit 'De tongval der Stad Genf' van Jan Bouchery uit 1907. Bouchery was werkend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde en lid van de Maatschappij voor Nederlandse Letterkunde te Leiden.

Het zijn de laatste bladzijden van het boek en het fragment heet 'Mee den tram'. Het beschrijft op zeer humoristische wijze een ritje mee den elektriken tram van Cies en Mie, twee typische werkmensen die duidelijk nog flarden Nieuwbrugs praten.

"Zeg, vrêwe, me goan vandoage ne kiër in de koetse rije"

"'t En ès nie woar, zekere, Cies? Zij-de gij altemets i geld beu?"

"Moar niën ek, mijns! Ge weet toch wel da che den dag van vandoage de stad keunt rondrije veur nen niemendalle. Veur nen appel en 'n ei brijnge z'i van 't Seleskest naor de Brugsche puërte"

"k Wil da'k et zoage, zei den blende"

"Ha, ge geluëf me nie? Awel, kom dan mee mee mij!"

Cies en Mie weundegen in e klein huizeke op Ticheldrije. Ze trokken over 't Sluizeke lanst 't Bèweluëleitse over de Botermoort, verbij 't Sentsoacobs, in kwoame ezuë op de Vlasmoort.

"Doar stoat ons feture" zei Cies tege zijn vrèwe; en (h)ij wees op den elketrieken tram "Allee, stap-t-er moar algèwe(n) inne, of (h)ij rij nog veur onze neuze wig." Cies ging veure; (h)ij trok Mie omhuëge en duwdeg' (h)eur binne.

"Me zijn al verre genoeg" zeit (h)ij, "Me moete wij op de kusses nie zitte; dad ès doar d'ïëste ploatse, en da kost nen (h)alve kluit diereder. Veur vijf cens zulle me doar uëk wel geroake".

Den ontfanger kwam veur de pinne.

"Geef ons ne kiër veur vijf cens tram" sprak Cies, "Hoe verre meuge me doarveure rije?"

"Tot in 't Park, vrientse."

"Wa zegt (h)ij?" vroeg Mie, "Kost ta nie miër of dada? Zeg jongen, ge wild ons seker veur de zot (h)èwe?,"

"Moar in 't giël nie" sprak Cies, "Hij zal ejij doar ommers nie veur liege! 't es ejij azuë! Allee, koetsier, rij moar deure!"

"Wel Onze lieven Heere", zi-se zij "wa rij ta tijnk toch ziëre! Me zijn al t' endent stentsoacobsstroate; me rijjen over de brigge. Kijk ne kiër! Es da de fabrieke van Loesberge nie?"

"Joa 't sekere! Me rije deur de Sarlekijnstroate. Kijk, ginter verre stoa Sentanne, op 't Arveldeplein."

"Ei, 'k geluëve da me zierder rijjen of den avapeur! 't ess goet da'k nie te vele g'ëten hè, anders zoe..."

"Wil de wel 'n beetse zwijge mee al iwe prietpraot! - 't Es gelijk, ge meug zegge wa da che wilt, diene tram es toch 'n schuën uitvindijng. Kijk ne kiër, zoe de zegge da me nen birg oprijje? Joa, joa, mijns, me zijn al op tsenpietersplein."

"Es da doar da te fuëre stat?"

"Moete da ni nog vroage, veure mijns van i joare? Begin de gij ni uëk al i memorie kwijt te geroake?"

"Oh Cies, ge moe gij azuë van iwen neuze nie moake! Ge zij gijuëkelnie meërg'lijk overtwinteg joar!"

"Loat da potse moar gedeckt; 't geen da me g'(h)ad (h)ën en zille z'ons nie miër afpakken. - Moar 'k geluëve da m'er zijn? Joa, joa, 't es ejij ezuë. Me moe'n der uit!"

"Woar zijn m'(h)ier?"

"An den Belvedirre! Winme doar e peentse goan pakke?"

"Zij de nie goe tan? Dad en es gië spek veur onzen bek; 't es goe veur de rijke mijnsge;"

"Gè, gè, kom moar mee. Ge moet al die moeskes nie moaken. Veur wie moen m'ons zeneeren? Me moe'n wij toch seker nie benijd zijn! M'hën ommers cens in onze zak?"

"k zegge da'k nie mee en goe, zilde! Doar en krijgde gij mij nie binne! 'k en zoe nie girre(n) in affronte valle; 'ken ben ekik el diene kiskedie nie geweune!"

"Oas 't ezuë es, dan zille me moar wa wandele; en beetse verder stoa 't Swoantse; doar keune m'ons loate binnenvalle, in e peentse dowele of en flassche Leuves drijnke."

"'t Es mij almoal iënder, moar 'k zoe toch liever nog en èndeke wandele; m'hën ommers al den tijd!"

"G'lijk of ge wilt! Moar kijk ne kiër doar, veur de deure van d'(h)irbirge : 't ès percies onzen Tseef; hij gelijkt erop g'lijk twee dreupels wotere."

"Gè, gè, Cies, me goan nie lache, zilde! Alle toe, g'h)ët sekere 'tsienderkesüege? Es dad onzen Tseef? Azuë ne liëleke marteko, mee rost (h)aar, in 'n blekke veurhuëfd?"

"Moe-de were 't loaste woord hën? Dan zal ek ik moar zwijge. - Zeg, boas, geed ons ne keer twie peentse dowele. Moar wa zoe der van dijnke Mie, zo me giën misge (h)espe eten?"

"Mijnen buik rechtuit gesproken, Cies, 'ken zoe nie keune! 'k en (h)ë geen goeste veur 't

eten. Die sossietses van deze noene ligge nog altijd op mij moage."

"Ge moet (h)et wete! Om de woarheid te zegge in nie te liege, k' en (h)ë 'k ik precies uëk giënen (h)ongere; 't e was moar om i plezier te doene. - Weet e wade? Oas m'ons wad uitgerust (h)ën, zille m'hier were den tram pakke; me rijje tot op de Kuërmoort en van doar over de vleesguisbrigge lanst de Steenstroate en de Slijpstroate verbij Seleskest noar de Muije. Ezuë keune me giël de stad zien. Zij-de kontent? Of wil-de liever mee 't biënfetuurke goan?"

"Neen ek, zilde! 'k en (h)ë dad alle doage nie; 'k zal der moar van profeteere! Morgen uchtijnk es 't weral 'tselfste lietse! Ne wirkmijns en ès toch moar 'n sloave! Cies, wa moe'n die rijke mijnsge toch gelikkig zijn!"

"Dijnkte gij messchien dat de rijke mijnsge uëk gië miseres en (h)ën? Ge zijt er wel mee! 'k en zoe 'k ik nog mee (h)ilder nie wille vermangele. Oas de moar genoeg (h)ët, wa moe de miër (h)ën?"

"'t Es ejij verlore! 'k Zoe 'k ik toch ne kiër wille probeere!"

"Toe, toe schiët er ni moar uit mee al diene flèwe ziëvere! Ge zij were sossietsesproat aan 't verkuëpen. Ge weet wel dat da nie meugeleijk en ès! Stoa moar algèwe(n) op! Den tram ès ginter;"

En beetse loater stond den tram veur 't Swoantse stille. Cies en Mie staptegen er op, in ze reje veuruit, en keken (h)ilder uëgen uit (h)ilder kop deur de vijnsterruite, tot da z'aan de Muijepuërte kwoame...

## 'T WAS ZUU LAETE

**E**en laatste fragment komt uit 'Onder de Wekkinge' van Lodewijk De Vriese (verzamelde Gentse uitdrukkingen 1890-1925).

Letterkundige Lodewijk De Vriese (geboren 1848) had maar één lijfspreuk : 'Rust Roest!'. Na de publicatie van zijn eersteling in 1865 was hij tot 1928 één van

Gents' meest gevierde folkloristische auteurs.

### Een Gentsche Liefdesroman (13)

*Ja, dienen tsappen was e jij zuudaenig betsipt van da tsanneke, - 'n adrit meiske - 'n aboisterke, - datte jij, heuge tege meuge, wildege trêwen.*

*Tsenavens ging te jij alkaaksch 'n luchtje scheppen, azuu mêe ne fitabesee, moir hij dretstege jij langs de stroite om heur tege te komen, hij snoirdege 'ne kier rechts en 'ne kier links, en zusoïn dassie zij van verre kwam afgedrenteld, kreeg te jij een antrassie aan zijn hert, en hij stond jij doir geel verpletst en verbêwe-reerd, mee zijn goed-seugdige muile.*

*'t Was e jij al suiker en zeem, hij heetig heur: mijn suikerlots, mijn petoiterbeschuutje, mijn tsoeleke, mijnen tsoep, mijn kodderietje, mijn scheetse.*

*'t Was liefde mee zelfkant.*

*En ezuu gingen ze zij al fliedflakkende vuurt, 'tlijk manten en es e jij geenen oliekoeke, en ze woiren zij doir precies nie gekomen om vliegen te vangen, - hij*

*hae 't gat schuune en e liete jij de boine nie kêw worden - doir wierde jij doir een beetje gekaduld, gesmoefeld en gesneukeld, en as te jij ten tiene noir huis schaverdijndege, die was 't schaap geelegans verpampeld en verdestele-weerd.*

*Heur voidere, en dikke blafte, moir nog klibber veur zijn ewde, die kreeg het 't eest in de mot.*

*- Wacht een letseker, zei te jij, 'k zal e kik heur wel afleeren van achter dienen foildevêwer te ketsen. En ois ze zij nie achter en blijft : kletsen op heur fittemoes ! Tsenderdaags die ging 't spel op den waegen. Ze kreeg heur zoid.*

*- Zeg ne kier, schuun kind van de kijter, zei te jij, wa ligde gij doir te kontvleujen in te kallewijnen, tsenavens achter tsenpieterskerke, zei te jij, - en hij bezag tsanneke in 't kruis van heur muile, - mee die leire, die luispokke, die plodde, die poilde, diene rabie, diene roin, diene schoeferjas, da zwalpei...*

*- Al noten mee goitjes ! 't En zijn al die vijftien stuivers niet. Maar azuu en goit de vlieger nie op. Mijn uugen en staan op mijn gat nie, en 'k zie kik wâ dak zie...*

*Dat die riffe nog omtrent ons deure komt, en 'k pak hem bij zijnen schaberjak en 'k smijt hem mee geel zijnen annekensnest, geel zijnen miekmak, geel zijnen sinteboetiek, geel zijnen triangel, geel zijnen hitseklits, geel zijnen potekarie, dweirs deur de blaf-ture. Wat es da mêe heur tjeeskesmuile ! Da' spreekt al van trêwen... Legt î eest nog een beetje onder de Pasbrigge, om 't groen van î gat te spoelen...*

*De moedere, 'n êwe kwikkelkonte, - ge kost heur mêe één woord doen spreken, moir, mêe geen duust doen zwijgen, - sloeg ter ni ook heuren slaboiris in :*

*-Ge zijt 'n êwers verdriet, die zij ze zij azuu, 'n slonse, 'n vodde, 'n zwelte... Dat es meê ruzie uit de kwoije gekweekt, moir, î versmuuren eer dage 't water kent, en î verderf luupen mee en schoelde, die al zijn cens verkieskast en vertoereloert, dat en zal e jij nie swiessen, en ge zilt er afblijven, ok 'k zal e kik hilder 'ne lempe droijen ... 'k slae î zuu plat eer 'n zesken, 'k zegge te kik î...*

*En ze paktege noir de kottereire.*

*Tsanneke die zag e jij wel, dat 't hier geen lachmoirerije en*

### SITUERING VAN DE NIEUWBRUGWIJK

**D**e Nieuwbrug lag over een tamelijk breed gedeelte van de Reep geworpen, in drie wijde stenen bogen. De meest zuidelijke van deze bogen, gelegen ongeveer ter hoogte van het huidige RTT-gebouw, is reeds heel vroeg door aanslibbing nutteloos geworden en verdween in de 14

of 15e eeuw. De Nieuwbrug veranderde men in 1855 in een vaste gietijzeren brug, waarvan de gietijzeren leuning met opengewerkte gotische vierpassen als een sieraad kon worden beschouwd. Die was van de hand van stadsbouwmeester Van Hoecke. De gietijzeren onderdelen werden vervaar-

digd door Scribe in zijn gieterij in de Fiévéstraat (17).

De naam van de brug ging over op de hele wijk, een dichtbevolkte arbeidersbuurt met een groot aantal beluiken en een eigen Gents dialect. In 1860 werd dit *Quartier du Pont-Neuf*, tussen de Nieuwbrug en de Sint-Baafsabdij met de



was, en ze wierd appelblêw-  
zeegroen van verbewereerdheid.

Moir, z'en sprak geen  
gebenedijd woord, want mee  
moeskes te maeken en viel ter nie  
te maezen.

Moir ze rammeldege azuu  
in heureigen: Ge meugt riesroizen  
al da ge wilt, zei ze, en mij tritten  
en mij tjudassen, zei ze, da en  
taekt mij allemaal nie, zei ze, 'k en  
zale kik toch nie soeboiten, zei ze.  
En beelen, - nog liever duudvallen,  
zei ze. Mee drij moinden ben ik mij  
zelfs, zei ze, en ge zilt tons geen  
missant van mij nie meer hen, zei  
ze.

En zonder boe of ba te zeg-  
gen, trok ze zij al hankende-  
petsankende noir heuren vleubak,  
woir dassen zij geel de nacht  
druumdege van heuren tsappen,  
mee zijn kluuspuurte, van vrijen  
en van kïssen, van kadullen en  
van tjakeleuren, en van veel an-  
dere goeje dingen, te lank om te  
vertellen...

Zes maanden noirdien die  
trêwdege Tsanneken mee heuren  
tsappen, de vrede mee voidere en  
moedere was getiekend.

Dâ was opgekomen gelijk  
de gruute kakke : op nen ik en ne  
gij.

Voidere die hoit er zijn hand  
afgedoin - dat en ws al die betsab-  
belinge nie weerd, zei te jij, - en  
moedere, die 't beu was lijk keve  
pap, hâ gezeid : Schendt îwen  
neuze, ge schendt î aenzichte. -  
Ois ze zij hem malgré bongré wil  
hen, 'k en kan ze kik toch aan  
mijnen stoel nie binden... Dan ze  
't eten lijk dan ze 't koken willen.  
En uuk, smijt ne pui weg, ge krijgt  
'n padde in de ploitse. - Ois de  
kinders hulder goestink doen, z'en  
krijschen niet. - En mee gezond-  
heid mag z'hem verslijten!

't Was kiste ! - 't Was volle  
gas !

Doir was er jij tsoens ne  
smeir in de Plesante Genteneire,  
in d'Apostelhuizen, tendent d'  
Arlekijnstroite (14) en doar achter  
trook geel de bruiloft, al zingende,  
in ne saraban, op ne kafee bij de  
maseur van tsanneke heur  
voidere, in de Kiddereditstroite (15),  
en doirachter reejen ze, altijd al  
zingende, tot bij tsappen zijn  
peetje, die in de Skandalizee (16)  
weundege; moir onder de weg, op  
den Begijnengracht, die wierd  
Tsanneke alzuu al ne ne keer  
oirdig, iets dat over heur herte  
passeerdege, azuu 'n soorte van  
'n dwaeling, 'n appelflêwte.

't Was zuu loite!

Heuren Monfreere die stak  
zijnen kop door de venstere en hij  
riep :

- Koetsier, doet de portière  
open, de bruid moe spiwe !

En de moedere van den  
tsappen, een goe mensch, die  
geen migge kwoid en kost doen,  
die klaegdege :

- 't Es van da litsen in en  
van da klitsen en van die vette  
sijssse.

En voidere zei : Gij kunt 't  
weten!

Moir den tsappen zelve, die  
't er 't fijn woord van kendege, die  
trok ne keer aan zijnen porto-  
stinko, hij ruuktege sigaren van  
een koirtje franc in twaelf cens  
weêre - en he zei jij binnensmonds  
- 't Zal e jij goe zijn !

## HÊWD I AEN 'T GÊS!

**A**ls besluit een blik in de  
toekomst. Die ziet er voor  
het Gents en voor alle  
Vlaamse dialecten niet rooskleu-  
rig uit. Het Fabrieksgen(t)s is reeds een  
fossiel. Door de schaalvergroting  
van het maatschappelijk leven,  
de toegenomen mobiliteit van



grond gelijk gemaakt. Spijtig ge-  
noeg strookten de argumenten  
van het stadsbestuur tot verbete-  
ring van het lot van de arbeiders  
niet met de realiteit :

'que l'intérêt des nombreux  
ouvriers qui vivent engouffrés dans  
le cloaque du Pont-Neuf exige de  
nouveaux efforts et des sacrifices

importants'. In plaats van op de-  
zelfde plaats na sanering betere  
en gezondere arbeiderswoningen  
op te richten, werden de 4.000  
buurtbewoners grotendeels naar  
de nieuwe wijken in het noorden  
van de stad gejaagd, om plaats te  
maken voor een honderdtal  
burgershuzen (18).

De linkse foto is genomen om-  
streeks 1930 door Louis de  
Landtsheer van op een bootje  
waarop men vis verkocht, aan-  
gemeerd aan de Oude Beesten-  
markt (contactafdruk van ori-  
ginale glasplaat). Rechts de demping van de  
Reep in de jaren 1950 waardoor  
de Nieuwbrugwijk met de Kuip  
verbonden werd  
(Verzameling W. Vandenberghe)

mensen, het steeds intensere contact met het A.N. vooral via het onderwijs en de media, en ook door het steeds groeiende sociaal prestige van het A.N. zien we dat twee tendensen zich doorzetten:

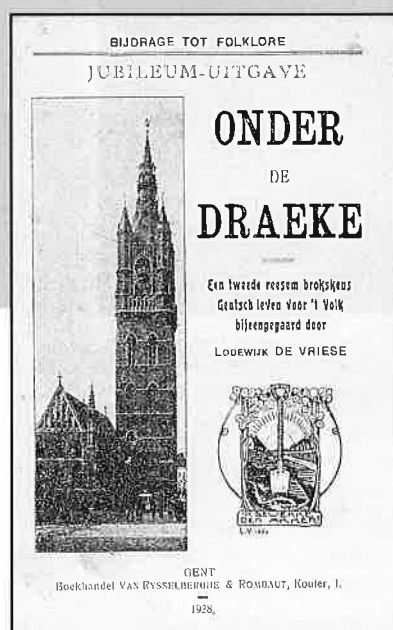
1. Steeds minder mensen - ook Gentenaars - gebruiken in steeds minder situaties nog hun dialect, dat dus steeds meer vervangen wordt door het A.N. of helaas door een mossel-noch-vis-taaltje zoals we het zo vaak door Capiau's en aanverwanten horen gebruiken.

2. Er infiltreren steeds meer A.N.-elementen in de Vlaamse dialecten, die daardoor hun authenticiteit verliezen. Het is dan ook niet uitgesloten dat het Gents en ook de andere Vlaamse dialecten, het slachtoffer worden van die maatschappelijke schaalvergroting. Vlamingen hebben nog wel veel sympathie voor hun dialecten als dragers van hun sociale en culturele identiteit, maar ze kunnen of durven ze haast niet meer gebruiken. Nochtans kan een taal maar overleven als ze gebruikt wordt. Bijgevolg zullen de Gentse en andere dialectliefhebbers zich op de eerste plaats moeten afvragen of ze nog bereid zijn hun dialect reële overlevingskansen te geven waar dat nog wel kan, nl. die van de informele contacten met huisgenoten, vrienden en de kruidenier om de hoek.

Dialectverenigingen als de *Gentse Sosseteit* kunnen daar een stimulerende rol in spelen en ook mensen die beroepsmatig met taal bezig zijn kunnen een bijdrage leveren tot een positievere beeldvorming over het dialect als eerbare huistaal.



**De twee populairste werken van letterkundige Lodewijk De Vriese, Gentse uitdrukkingen verzameld tussen 1890 en 1925** (verzameling MIAT, Gent)



## VOETNOTEN

(1) Uit : Lodewijk DE VRIESE, *Onder de wekkinge*, Gent, 1925.

(2) Mijn dank gaat hiervoor naar prof. Johan Taeldeman van het seminarie voor Nederlandse Taalkunde en Dialectologie die mij ook nu weer wegwijs maakte in de bibliotheek en mij zo op het spoor bracht van deze teksten.

(3) Alhoewel voor de beide eerste wijken moet worden vermeld dat het 'Gents' er zich terzelfdertijd als in de Gentse binnenstad van oudsher kon ontwikkelen, vermits deze eertijds omwalde voorsteden reeds sinds de middeleeuwen deel uitmaakten van de rechtstreekse invloedssfeer van dit dialect. De taal van de 19e eeuwse arbeiders - verdreven centrum-bewoners en plattelanders - is zich daarbovenop komen enten.

(4) Jo DE GRUYTER, *Het Gentse dialect. Klank- en vormleer*. Licenciaatsverhandeling RUG, 1909.

(5) Op de stadsplattegrond Saurel uit 1841 is de bebouwing rond de Phoenixstraat en de Muidepoort bijna identiek aan deze op de stadsplattegrond van Harrewijn uit 1709.

(6) Daarnaast is er het (recent?) fenomeen waarbij het A.N. naar het dialect 'vertaald' wordt en waarbij de oorspronkelijke volkse terminologie verloren gaat door de introductie van 'vergentste' nederlandstalige woorden.

(7) De bevolkingsmigraties binnen het Gents grondgebied in de jaren 1860-1900, en de sociale woningbouw in het Interbellum en de jaren 1950-1960 schudden de bevolking tussen de wijken trouwens grondig door elkaar...

(8) NRC.-Handelsblad dd. 4 jan. 1989.

(9) Zo kreeg ik ooit van een metaalgietter een kist met koperen werktuigen, om aan het MIAT te schenken. Ik vroeg hem of hij me alle namen kon geven van de werktuigen die erin zaten, kwestie die voor het nageslacht vast te leggen. Eén van de schilderachtige termen die ik toen te horen, kreeg was 'ne voetses-kroché', een staafje met een klein 'voetje' eraan, een soort haakje, waarmee kleine dieptes in de zandmatrijs konden worden geduwd.

## BIBLIOGRAFIE

- (10) Een recente sociale woonwijk aan de Zwijnaardsesteenweg, waar vele arbeiders uit vroegere volkswijken een nieuwe thuis vonden.
- (11) Waarmee men de wijk van de Nederschelde bedoelde. De Nieuwbrug lag over de Reep tussen de Keizer Karelstraat en de Sint-Jacobsnieuwstraat aan de Oude Beestenmarkt.
- (12) "Medegedeeld door den heer G.D. Minnaert, hoofdonderwijzer te Gent, februari 1873, in *Nederlandse spelling*".  
De interesse van (amateur) taal- en heemkundigen voor de cultuur en de taal van de arbeiders in de Nieuwbrugbuurt is niet toevallig : na de goedkeuring van de wet van 1 juli 1858 op de nationale subsidiëring van onteigeningen voor de sanering van ongezonde buurten, was het dichtbevolkte 'Quartier du Pont-Neuf' het 'pilot-project' van de tabula-rasa stadsvernieuwing, waarbij de ca. 4.000 inwoners naar andere stadsbuurten werden verdreven en hun 'cultuur' dreigde verloren te gaan.
- (13) Uit : Lodewijk DE VRIESE, *Onder de Wekkinge. Een reesem brokskes Gentsch leven voor 't volk bijeengegaard*, Gent, uitgave 1925. Dit verhaal, waarin De Vriese een aantal typische en meestgebruikte uitdrukkingen samenbracht, werd herhaaldelijk herwerkt en samengevat tussen 1890, 1917 en 1925 en laat daarom toe de evolutie van het Fabrieksgen(t)s over meer dan een kwart eeuw te volgen.
- (14) Charles-Quint (Keizer Karel) straat.
- (15) Korteridderstraat.
- (16) Champs Elysées (Elysee-sche Velden).
- (17) (uit : Guido DESEYN, *Gids voor Oud Gent*, Antwerpen, 1984).
- (18) (uit : Guido DESEYN, *Rechtstreekse invloeden der Gentse Textielindustrie op de 19e eeuwse stadsontwikkeling : Bedrijfsinplantingen, arbeidershuisvesting en openbare werken, Vijfde Nationaal Congres voor Industriële Archeologie : Textiel. Handelingen*. WIARUG, Gent, 1977).
- Karel BROECKAERT, *Jellen en Mietje. Naer de nagelatene veranderingen en verbeteringen van den schrijver*, Antwerpen, 1932.
- Jan BOUCKERY, *De tongval der stad Gent*, Gent, 1907.
- Jan CLEPPE, *Gênsche prôat. Anecdotes in de Gentsche volkstaal*, Antwerpen, (1927) 1933.
- Alexis COLLANT, *Tiperi, allerlei kijkjes uit het poortjesleven*, Brussel, 1937.
- Guido GEERTS, *In Vlaanderen Vlaams? Van nu en toen*, in *Ons Erfdeel*, jrg. 32, nr. 4, 1984.
- Jo DE GRUYTER, *Het Gents dialect. Klank en vormleer*. Licentiaatsverhandeling, RUG. 1909.
- Juliaan DE LANDTSHEER, *Gentsche Woorden en zegswijzen*, Gent, 1892.
- Tjeu DELANOTE & Patrick VIAENE, *Stadswandeling door de wijk Brugse Poort*, GEBAK, Gent, 1984.
- Guido DESEYN, *Gids voor Oud Gent*, Antwerpen, 1984.
- Guido DESEYN, *Rechtstreekse invloeden der Gentse Textielindustrie op de 19e eeuwse stadsontwikkeling : Bedrijfsinplantingen, arbeidershuisvesting en openbare werken, Vijfde Nationaal Congres voor Industriële Archeologie : Textiel. Handelingen*. WIARUG, Gent, 1977.
- Lodewijk DE VRIESE, *Over Gentsche Spreekwoorden en Spreekwijzen*, Gent, 1890.
- Lodewijk DE VRIESE, *Onder de Wekkinge. Een reesem brokskes Gentsch leven voor 't volk bijeengegaard*, Gent, 1925.
- Lodewijk DE VRIESE, *Onder de Draeke. Een tweede reesem brokskes Gentsch leven voor 't volk bijeengegaard*, Gent, 1928.
- Olga DE VLOED & Patrick VIAENE, *Stadswandeling door de wijk Sluizeken*, GEBAK, Gent, 1984.
- Inge DE WAELE & Patrick VIAENE, *Stadswandeling door de wijk Muide*, voor en achter de brug, GEBAK, Gent, 1984.
- Eddy LEVIS & Gill VAN GEERT, *Kaak, kaak, nentwiedekker. Gentsche woorde en uitdrökkijngje*, Gent, 1991.
- Lodewijk LIEVEVROUW-COOPMAN, *Gents Woordenboek*, (3 delen) Gent, 1955.
- Johan TAELEDEMAN, *De klankstructuur van het Gents dialect. - Een synchrone beschrijving en een historische geografische situering*, Gent, 1985.
- Hans VAN WERVEKE, *Gent, schets van een sociale geschiedenis*, Gent, 1947.
- Peter WEZENBEEK, *De Urbanisatie van de Wondelgemmeersen (Rabotwijk)*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, deel 13-14, 4e jg., nrs 1/2, 1986 (pag 89 e.v.).
- Johan WINKLER, *Nederduits en Fries dialecticon. De gelijkenis van de verloren zoon in den tongval van de werklieden in de wijk der Nieuwe Brug te Gent. Medegedeeld door den heer G.D. Minnaert, hoofdonderwijzer te Gent. Gent, februari 1873 (In Nederlandsche spelling)*.